

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése:

Apátfalvi fűrészelt, rátétes deszkavéggel díszített házoromzatok

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása

☐ agrár- és
élelmiszergazdaság	☐ egészség és életmód	☒ épített környezet
☐ ipari és műszaki
megoldások	☐ kulturális örökség	☐ sport
☐ természeti környezet	☐ turizmus	

3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye:

APÁTFALVA, Kossuth utca, Maros utca, Rákóczi utca, Széchenyi utca Templom utca házai

4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik

☒ települési	☐ tájegységi	☐ megyei	☐ külföldi magyarság

5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

Apátfalva község a 18. század közepén újránépesült község a Maros jobb partján, Makótól 11 kilométerre. A török pusztítás után telepesei nagyjából a Palócföldről, illetve a Jászságból érkeztek. A község gazdag népművészetéről és a hagyományos életmódhoz, szokásrendhez való ragaszkodásáról ismert környezetében. A 20. század során számos jeles néprajzkutató végzett itt gyűjtőmunkát.

A község népi építészetét Banner János, Juhász Antal és Tóth Ferenc történész kutatta.

A község lakóházai a 20. században épültek, többségükben az utcára véggel álló, 3-4 osztatú, vert falú vagy vályogházak. Tóth Ferenc szerint: „Az apátfalviak palóc szemléletéből fakad, hogy kedvelték a különlegeset, a túldíszítettséget.” – ez a díszítő hajlam mutatkozik meg a fűrészelt, áttört deszkázatú házvégeken is, amelyeket elsősorban a módosabbak készítették a helyi ácsmesterekkel. A szecesszió ízlésvilágát idéző deszkavégeket beszégték, majd előre megtervezett egységekre tagolták. Az oromzat legdíszesebb része a felső harmad gyakran félkörívben vagy háromszög alakban megtervezett rész, melyet gazdagon áttört, fűrészelt rátétekkel díszítettek. A rátétek mintáit legtöbbször növényi motívumokból, olykor geometrikus rozettákból szerkesztették, de előfordul olaszorsós virágzó vagy állatábrázolás (ló) is.

Az oromzatokat szintén finom, csipkeszerű mintázattal díszített deszkával szégték. Korábbi leírások szerint a deszkavégeket „látványosan festették” is. Az igazán tehetős gazdák az udvarban álló hombárok, ha volt, akkor az ún. kisház oromzatát is a házéhoz hasonló deszkavéggel készítették. A 20. század első felében a kerítések, nagykapuk deszkázata is hasonlóan díszes volt. (Dr. Bárkányi Ildikó)

Napjainkban még számos ház oromzatán látható cifra deszkavég, azonban számuk fogy, a meglévők állapota pedig egyre romlik. A legszebb deszkavégek a Maros utca, Templom, utca, Kossuth és Rákóczi utca egykori gazdaházait díszítik. Ugyanakkor van példa a régi oromzat felújítására, illetve a régi mintákat követve új oromzat építésére is. (Szalamia János saját házának oromzatát készíti, 2010. 11.)

Keresztúri József (1934-2017) apja ács volt, Keresztúri Mihály (1909-1988) kis műhelyt vitt. Mire József segíteni tudott, már lement a munka dandárja, de azért még ő is fűrészelt oromzatokat. A deszkaoromzatokat fenyődeszkából készítették, könnyű volt, nem terhelte a falakat, hisz égetett agyagtégla még nem volt abban az időben. A ház építésekor mire felhaladt a kőműves odáig, addigra megcsinálta az ács az oromzatot. József egy varrógépet alakított át, finoman tudott vele fűrészelni. A munka az ács műhelyében készült el, a ház elé letették, és kötéllel felhúzták a helyére. Nem volt nehéz a súlya, csak nagy volt a felület.

A fa gyalulva volt, a festést a háziak végezték, de mivel védett helyen volt, nem igen ment tönkre. Nem kellett kicserélni, amíg tette a ház, ez is jó volt. Az egyszerűbb oromzat 1-2 nap alatt, a bonyolultabb 1 hétig is készült. A gazda pénztárcája szerint.

„A 2. háború alatt mellőzve volt az ilyen felesleges munka, 1946-tól indult be újra az építkezés.” 1960-ig készültek új oromzatok, az építési stílus változása (a sátoztetős házak építése) szükségtelessé tette, nem voltak oromfalak.

A faluban rengeteg szép, míves munka van. „A mester azért csinálta, hogy az én munkám szebb, mint a másik mesteré, a nép, hogy az én házam cifrább mint a másé.” Kedveltek voltak a tulipán, rózsza, szív motívumok. Ceruzával rárajzolta a fára a mintát, az mellett haladt a fűrészsel. (Keresztúri József) Gyűjtötte: Vargáné Nagyalusi Ilona

A rátétes, fűrészelt deszkavégek mellett napsugaras házoromzatok is készültek a községben, amelyek szerkesztése eltér a szegediekétől. (Széchenyi utca)

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

A fűrészelt, rátétes díszítésű deszkaoromzatok a csanádi tájon elsősorban az apátfalviakra jellemzőek. Az Arad-Csanádi Vasúttársaság századfordulón épült állomásainak szecessziós díszítését mintául vevő oromzatok egyedülállóak a megyében, szépségük, a helyi ácsok mesterségbeli tudását dicsérő kialakításuk a megyebeli népi építészet egyedi, figyelemre és megőzésre méltó sajátosága.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források:

Tóth Ferenc: Apátfalva. (Száz magyar falu könyvesháza) 82-99.

Banner János: Apátfalva néprajzi vázlat. Banner János emlékezete, születésének centenáriuma.

Szerk: Szabó Ferenc. Békéscsaba-Szeged, 1989. 112-137. (Sajtó alá rendezte Tóth Ferenc)

Juhász Antal: Falu- és városkép, tanyai településforma. Csongrád megye népművészete. Szerk: Juhász Antal. Budapest, 1990, 33-56.

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

III. MELLÉKLETEK

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe

Kossuth u. 83.Lovas minta

Maros u. 104.

Rákóczi u. 82.

Rákóczi u. 111.

2010. 11.

Rákóczi u. 119. Még készülőfélben

oromzatot kapott.

Kisház eleje is a lakóházzal azonos díszített

Templom u. 105.

Széchenyi utca 122. sz.

Széchenyi utca 145. sz.

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek

A díszített deszkaoromzat jelentősége, értéktárba felvételének indokolása.

„Minden rossz ami régi, éljen az új.” Volt nem is olyan régen általános közfelfogás. Csoda, hogy nem tűnt el nyomtalanul a néplélek, tánc, zene, magyar kultúra.

Az Apátfalvi fűrészeléssel díszített deszkaoromzat is kis híján nyom nélkül elveszett. Mi is a jelentősége?

Bonyolult szépérzékről, ősi tudásról, a természet és a teremtés értéséről tanúskodik. Ma talán azért is található javarészt pusztuló házak homlokzatán. Az ember multi kulti lett. Minden sima egyszerű sehol egy ránc, egy cifra.

Pedig az ember, a magyar ember ennél több, tudó, ismerő a természetben élő volt.

A környezete és az élőhelye is ezt tükrözte. A homlokzat részén belül a deszkaoromzat a homlokot, a tudást a gondolat helyét ábrázolja. Amit látunk ebben a háromszögben, mely az ég felé mutat, alul anyag, középen lélek, fent a tudás. Akár az ember maga.

Azok a kopott idő ette deszkák még tudják, milyen az EMBER, csak ez a világ próbál megfedkezni róla. Hát legyenek ott sokáig, emlékeztessenek, honnan jöttünk, miből vagyunk.

Ezt hirdetik, a gyökereinket. El ne feledjük.

Apátfalva, 2015. 04. 01.

Szalamia János

Dr. Bárkányi Ildikó és Vargáné Nagyfalusi Ilona fotói